

Kehelbe gyöngyöt áldozik
Feléje a virág,
Ditső dalokba hangzik el
Ez ébredő világ.

Szabad 's mi bútlan életén
A kis madár örül,
Ha éltető sugárokon
Danolva föl repül.

De ím az árnyba bú között
Mi hölgy ki áldozik?
Komoly sötét takarta el
A keblét 's artzaít?

S azok a gyász virága ként
Enyésznek oly korán
Nem is virúlva érzetén
A fénytelib' korány.

"Mi kín leányka mely győtör
E szem gyönyörre van
Teremtve? nem aludni el
A kinnak áriban.

Talán e sír anyád fedi
Szerette gyermeked?
Kiben gyönyörrel őrizéd
Ditső reményedet

Talán a kedves életét
El orzta e halom
Írғыen, és e kintседért
Győtört bu, fájdalom? —

"Dezsőt takarja hajh e sír
Díjúl ki hartzba húlt
Az elnyomott hazák felett
Szívébe lándsá dúlt

Szívébe mely mi jó vala,
Honával oly tele,
Érette élt, veszett neki
Viruló élete.

De nem siratja vesztemet
Szemem te jó utas
A férfi dísz, ha ölte őt
Hazájaért a vas,

Dem bánom én egy életem
Tsillagzatát — veszett
Hazámnak adta tsak e szív
Mit adni kellett.

De azt siratja hogy veszett
Honomnak és nekem
Annélkül óh hogy az ditső
Kövén szabad legyen.

SCHIEBER SÁNDOR—ZSOLDOS JENŐ :

TIZENKÉT KOSZTOLÁNYI-LEVÉL

Kosztolányi Dezső szabadkai diák-élményeivel két írói emlékképet hozott magával Pestre. Jámbor Pál az irodalmi régiséget és talán az irodalmi élet folytonosságát is jelentette számára, Milkó Izidor pedig — így vallja a költő — a világ megismerésének vágyát ébresztgette benne.¹

Milkó a múlt század utolsó negyedének népszerű tárcaírói közé tartozott. Mikszáth „szellemdús”-nak minősíti írói magatartását,² Móra Ferenc „szellemes” értékjelzővel hitelesíti működését,³ Kosztolányi ítélete szerint : „okossága rábeszélő, szeretetreméltó”. Amikor Kosztolányit éledő érdeklődése meg a helyi környezet Milkó közelébe sodorja, a szabadkai visszavonultságba menekült Milkó már inkább szülővárosa közművelődési viszonyainak megjavításán fáradozik, mint írói elgondolásainak formába-öntésén. A világháború következményei kötelezik újból írói tevékenységre. Egykori polgári jómódja romjain talál vissza választott hazájába. A kenyérkeresés parancsára újítja meg a Kosztolányi által is „európai színvonalú, pompás újság”-nak⁴ nevezett *Bácsmezei Naptó* irodalmi főmunkatársaként tollforgató életének termékeny éveit.

Kosztolányi itt közölt levelei⁵ Milkó hármás tagoltságú írói pályájának két utolsó szakaszával érintkeznek. A levelekből határtalan tisztület árad. Ezeket az őszintén hálás érzelmi mozdulatokat két forrás tartalma táplálja és erősíti. Ez a két forrás : Milkó egyénisége és

¹ Kosztolányi Dezső : Milkó Izidor. *Nyugat*. 1925. I. 349—50. 1.

² Mikszáth Kálmán levele Milkó Izidorhoz. Az Országos Rabbiképző Intézet könyvtárában.

³ A *Szegedi Naptó huszonöt éve*. Szeged. 1904. 53. 1.

⁴ *Bácsmezei Naptó*. 1927. december 25. 61. 1.

⁵ Az eredeti levelek az ORI könyvtárában.

európai műveltsége. Kosztolányi feledhetetlenül őrzi azokat az ifjúkori pillanatokat, amelyek Milkónak közvetlen, gyermeket is emberszámba vevő modora révén hódító hatással vésődtek lelkébe. Tárcáinak, cikkeinek olvasása közben következetesen érzi az író tizenöt ezer kötetes könyvtárának levegőjét, s méri fel kultúraszereitének széles területeit. Kosztolányi Milkó-tisztelete később, amikor a szabadkai újságíró félszázados jubileumához érkezik, nyilvános kifejező formát keres. Hanghoz szeretné juttatni öreg barátját a *Nyugat* hasábjain. Próbálja előkészíteni a talajt. Osváték nehezen állnak kötélnék. Igyekezete csak félsikerrel jár. Közlétezik Milkónak Vadnay Károlyról írt visszaemlékezését, novellái között azonban nem találunk ízlésüknek megfelelő írást. Ahogyan Kosztolányi a kudarcos kísérletet, az elhárító üzeneteket Milkóval tudatja, eljárása csupa tapintat. Szinte érezni, minő erőlködéssel kiméli Milkó érzékenységét. Még a „nem tudom miért” kitételben rejlő tájékozatlanság feltételezését is vállalja, csak hogy ne bántsa meg kedves emberét. Közléseiben minden elismerő szó és dicsérő jelző szinte eufemisztikusan hat.

Kosztolányi Milkó pályájának ötvenéves fordulóján külön emlékező cikkben is fel akarta hívni a figyelmet a vajdasági irodalom veterán munkására. De írásának megjelenését ismeretlen szerkesztői huzavona késleltette. Egy évnek kellett eltelnie, míg a Milkóról szóló „figyelő” sorok a *Nyugat*-ban napvilágot láthattak. Bennük azonban a költő már nem a hosszú írói pályamúltat köszönti, hanem a hetvenéves írói idejét, és azt a ritka jelenséget nyugtázza, hogy Milkó egyszerre hat új kötettel jelentkezik az irodalom ítélőszéke előtt.

A levelek külső alakjáról a következőket jegyezzük meg:

Kosztolányi a megszólítást általában a levélpapír jobb szélén kezdi (kivéve a 7. és 9. levelet), s a szöveget nem egyszer a papír bal oldalán mintegy félhasábosan írja (így a 2., 4., 5., 6. és 12. levélben). A megszólítást aláhúzza. 1923-tól kezdve zöld színű tintát használ. (A 7. levélben a névalírás tinta-színe: fekete.)

1.

Budapest, 1907. febr. 5.

Mélyen tisztelt uram, február ötödikéről kelteztem a levelet s most pirulva és igazán mélyen szégyenkezve látom, mennyi idő múlt el azóta, hogy megtisztelő sorait vettem.⁶ Hiába is mentegetőznék, be kell vallanom, hogy feledékeny és lusta voltam s az új újságírónemzedéknek ebből a csúf, krónikus betegségéből még akkor sem tudtam kibabalyodni, mikor hozzám, az igénytelen kezdőhöz egy oly nagynevű és szeretett íróm ereszkedett le, mint akit doktor úrban mindig tiszteltem és tisztelek. Egészen melleleg megemlítem, hogy tényleg beteg voltam s Szabadkán egy hétig feküdtem.

A dologra térve kijelentem, hogy a Szabad Lyceum egyesületben készséggel felolvasok, de egyelőre még nem mondhatom meg, mikor s nagymérvű elfoglaltságom miatt nem is remélhetem, hogy egyhamar elkészülhetek a francia dekadensekről szóló értekezésemmel, amivel a Lyceum Egyesület programjában szerepelni szándékozom.⁷ Mindenesetre sietni fogok vele s a húsvéti szünetben valószínűleg már sorra is kerülhet.⁸

Addig szíves türelmükért esedezem.

Ennyit rólam és az írásmról.

Illetlen késedelmemért azonban még egyszer bocsánatot kérek. Érzem, hogy azokra a kedves és meg nem érdemelt sorokra egészen másképpen kellett volna vála-

⁶ Milkó mint a szabadkai Szabad Lyceum Egyesület elnöke közreműködésre kérhette fel Kosztolányit. Az egyesület a felolvasásokat a gimnázium dísztermében tartotta (*Bács-megyei Napló*. 1910. március 6. 4. l.).

⁷ A dekadensek régóta foglalkoztatják. 1904. augusztus 11-én írja Babitsnak: „A dekadensek... azon embereim közé tartoznak, akiket lelkem mélyéből gyűlölök. Az urakat in corpore vetem meg” (Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső*. [Budapest, 1938.] 117. l.)

⁸ Az előadás megtartásáról tudósítást nem találtunk sem a *Bácskai Hírlap*-ban, amelynek Kosztolányi még az előző évben belső munkatársa volt, sem a *Szabadkai Friss Újság*-ban. A *Bács-megyei Napló* 1907. évi évfolyamából csak néhány január–februári szám van meg az Országos Széchényi Könyvtárban. A főváros egyéb könyvtárában ez az évfolyam nem lelhető fel.

szolnom : talán majd munkámmal teszem jóvá nagy mulasztásomat, ha képes leszek rá. Becses sorait eltettem azon írások közé, amiket holtom napjáig megőrzök.

Mély tisztelettel
Kosztolányi Dezső

(A költő a levelet a *Budapesti Napló* fejléces levélpapírján írta.⁹)

2.

Budapest, 1910. január 10.

Mélyen tisztelt doktor úr,

az elutazásom sajnos olyan hirtelenül jött, hogy le kellett mondanom a búcsúvizit kedves kötelességéről. Így levélben búcsúzom el. És így levélben kérem meg doktor urat, legyen kegyes tudatni, mikor lesz Szabadkán a Mikszáth ünnepély? Szeretném tudni a pontos dátumot. Nem csak azért, mert készülnöm kell a felolvasásra, de azért is, mert már most intézkednem kell, hogy az a napom szabad legyen.¹⁰

Lakáscímem : Budapest. Ferenc körút. 32. III. 4.

Szíves értesítéséért előre is hálás vagyok.

Nagyságos Asszonynak kézcsoókomat jelentem. Önnek pedig maradok igaz tisztelője :

Kosztolányi Dezső

3.

1910. márciusban.¹¹

Mélyen tisztelt doktor úr,

hamarosan igen nagy szükségem lenne Ibsen drámájára, a „Baumeister Solness”-re : Minthogy munka közben vagyok, csak e levéllel kérem doktor urat, adja át nekem pár órára, ha lehet* huszonnégy órára, holnapig.¹² Holnap délután sok és hálás köszönet kíséretében visszaviszem magam. Ma nem akartam bejelentetlenül kopogtatni.

Mély tisztelettel maradok
doktor úr kész híve :
Kosztolányi Dezső

4.

Budapest, 1913. november hóban

Mélyen tisztelt doktor úr,

zavarban vagyok, mit írjak, hogy köszönjem meg a kedves kártyáját, mit feleljek az ön nemes figyelmére? Ezért halogattam a levélírást. Ön annyi jósággal és szeretettel nézi a pályámat, hogy nekem már nem is marad viszonzó szavam. Igen örültem, hogy

⁹ Kosztolányi 1906. június 24-én értesíti Babitsot : „a Budapesti Naplóhoz szerződtem belmunkatársnak” (Kosztolányi Dezsőné i. m. 158. l.)

¹⁰ A szabadkai Mikszáth-ünnepély előkészületei már 1910 januárjában megkezdődtek. Újsághír közli, hogy a városi közgyűlés elé indítványt fognak terjeszteni : Nevezzék el a Virág utcát Mikszáth utcának. Az előzetes tervek szerint az ünnepséget januárban vagy februárban szándékoztak megtartani (*Bácsmegyei Napló*. 1910. január 5. 1. l.). Végül is 1910. április 3-án, vasárnap délután rendezték meg a Pest szálloda nagytermében. A megnyitó beszédet Milkó mondotta. Röviden ismertette Mikszáth jelentőségét. Az előadók más-más nézőpontról közeledtek Mikszáth életművéhez. Kosztolányi Mikszáth stílusáról értekezett. „A hallgatóság bizonyos meghatottsággal szíta be minden szavát a nagytehetségű fiatal költőnek és zajos tapssal köszönte meg neki az artisttikus, meleg és közvetlen szavakat” (*Bácsmegyei Napló*. 1910. április 1. 2. l.; április 6. 1. l.).

¹¹ Szabadkán írt levél. Kosztolányi ekkor huzamosabb ideig tartózkodott szülővárosában. Karinthy már február közepén leutazott barátja meglátogatására (*Bácsmegyei Napló*. 1910. február 16. 2. l.)

* Az eredetiben : leheteg

¹² Ibsen drámáját Gömöri Jenő fordította le. Kosztolányi írt hozzá előszót (Budapest, 1910).

tetszett a német könyvem.¹³ Karácsonytájt lemegyek — feleségestől — és akkor — ha megengedi* — másod magammal tisztelem teszem.¹⁴

Önagysága kezét csókolom, önt sokszor üdvözlöm és

vagyok igaz híve
Kosztolányi Dezső

5.

Budapest, 1923. karácsony előtt.

Kedves bátyám

a *Nyugat* következő számában te veled óhajtok foglalkozni. (Akár megadod rá az engedélyedet, akár nem.)¹⁵

Nagyon leköteleznél, ha kedves fiaddal elküldenéd címemre pár könyvedet. (Budapest. I. Tábor ucca 12.) Ő vele különben is lenne egy kis beszélni valóm.

Egészséges vagy-e már? Írásaidból azt látom, hogy — hála Istennek — jól vagy.

Nagyságos Asszony kezét csókolom.
Neked pedig vagyok

igaz tisztelőd és jóbarátod :
Kosztolányi Dezső

6.

Budapest, 1924. I. 9.

Kedves bátyám,

sietve köszönöm meg azt a bájos, finom írást, melyet a *Nyugat*nak küldtél.

Azonnal eljuttattam rendeltetési helyére. A szerkesztők általam teljes tisztelettel arra kérnek, hogy légy kedves a *Vadnay*ról ígért cikket — tanulmányodat — is megírni, hogy abban a számban, melyben az én igénytelen iráskám is megjelenik,¹⁶ teljes irodalmi arcéledet mutathassuk meg a mai olvasónak. Aztán — ha van — egy hosszabb, egy-két íves elbeszélést (nem tárcát) azt is szívesen vesszük.

Igaz tisztelettel
jó híved :
Kosztolányi Dezső

7.

Budapest, 1924. jan. 31.

Kedves Bátyám,

tisztelettel és örömmel tudatom veled, hogy mind a három kéziratodat megkaptam. A *Vadnay*ról szóló cikk a *Nyugat* holnap megjelenő számában jön.¹⁷ Mind a két szer-

¹³ Kosztolányi Desider : *Die magische Laterne*. Novellen. Aus dem Ungarischen von Stefan J. Klein. Heidelberg. 1913. Saturn-Verlag.

* Az eredetiben : megengedi

¹⁴ 1913. május 8-án vette feleségül Harmos Ilonát (Kosztolányi Dezsőné i. m. 199. l.)

¹⁵ Szubotica városának társadalma 1923-ban Milkó 50 éves írói működésének megünneplésére készül. A jubileum előkészítésére végrehajtó bizottság alakul (*Bácsmezei Napló*. 1923. április 30. 2. l.). A lapban gyakran esik szó a készülődés mozzanatairól : Így : Eredménytelennek bizonyul az a törekvés, hogy a Városi Tanács adja vissza Milkónak 10—15000 kötetből álló könyvtárát, amelyet a város jogi vonatkozásban megtámadható alapon vásárolt meg az írótól (uo. október 14. 2. l.). A bácskai magyarság politikai vezetői még hallgatóként sem hajlandók részt venni a Milkó-ünnepség előkészítő ülésein (uo. december 11. 1. l.). Stb. Az ünnepség elmarad. Milkó a háttérben nemzetiségi és felekezeti motívumokat, írói nemzedék-ellentéteket sejtet (uo. 1924. március 30. 2. l. L. még uo. ápr. 2. 1. l. ; ápr. 6. 1. l.). Kosztolányi mint a lap munkatársa is értesülhetett a tervezett jubileumról, s hívhatta fel Milkóra a *Nyugat* szerkesztőinek figyelmét.

¹⁶ A Milkóval foglalkozó cikk csak 1925. március 1-én jelent meg (*Nyugat*. 1925. 5—6. szám).

¹⁷ Milkó Izidor : *Vadnay Károly és a Fővárosi Lapok* (*Nyugat*. 1924. I. 179—90. l.)

kesztő¹⁸ szíves baráti üdvözetét küldi neked, ki ily friss, nekünk nagyon érdekes
cikkkel örvendeztetted meg őket és összekötötted a múltat a jövőddel. Az én kis,
igénytelen írásom a következő számban jelenik meg. Minden szeretettel üdvözl

híved, barátod :
Kosztolányi Dezső

(Gépirásos levél)

8.

Budapest, 1924. február 21.

Kedves Bátyám,

meleg és finom leveled megkaptam. A Nyugat a következő számban közli Rólad szóló,
ismétlem, igazán igénytelen írásomat, melyet kérlek Te is csak egy baráti levélnek
tekints. A Te érdemeidről könyveid és írásaid beszélnek, nem én.

Vadnayról szóló tanulmányod írók körében is visszhangot keltett. Valóságos
idilli kép ez most, mikor nyugtáinkon milliók szerepelnek.¹⁹ Nem dicsekszem, hanem
panaszokodom.

Az április 1-i számot, melyben a visszaemlékezésem megjelenik, azonnal póstára
tétetem.

Feleséged kezét csókolom, Neked pedig szívem minden melegével sok új sikert,
munkát kívánok.

Igaz híved :
Kosztolányi Dezső

(Gépirásos levél)

9.

Budapest, 1924. július 1.

Igen tisztelt és szeretett Barátom

ebben a pillanatban* bizonyára már kezeid között van kéziratod, melyet vissza-
kértél. *Osváth* Ernő múltkor egy nagyobb társaságban igazán elismerő szókkal beszélt
novelládról. Mindnyájunknak igen tetszett. A Nyugat azonban, *nem tudom miért*,
mást kér tőled. Azzal az őszinteséggel közölte ezt velem a Nyugat szerkesztője, mely
a Te írói egyéniségedet megilleti. *Kérlek, jöltétlenül küldj kéziratot.* A Nyugat engem
bizott meg, hogy könyveid megjelenésekor hosszabb tanulmányban foglalkozzam
velük.²⁰

Az a cikk, mely kiesett legutóbbi leveledből, elpirított. Boldogan pirultam el.
Ha nem is érdemeltem meg ezt a sok dicséretet, nagyon jól esett. Főként az esett
nagyon jól, hogy megemelted kalapod az édesapám előtt,²¹ kit hosszú, munkás élete
során sok keserűség ért és hogy az az író nyújtja felém jószágos kezét, kit már gyerek-

¹⁸ Ekkor a főszerkesztő Ignótus. Szerkesztők : Babits Mihály, Gellért Oszkár, Osvát
Ernő. Az idézett két szerkesztő minden bizonnyal Gellért és Osvát.

¹⁹ Utalás Vadnaynak 1875 augusztusában Milkóhoz írt levelére : „ha Ön egy szép-
irodalmi lap szerényebb budgetjéhez mért honorálásával (egy sor 3 kr meg (van elégedve,
akkor állandó munkatársul szívesen üdvözlöm” (*Nyugat.* 1924. I. 188. 1.).

* Az eredetiben : pillanatban már

²⁰ Milkó előfizetési ívek kibocsátásával hat új, javarészt még nem közölt írásokat
tartalmazó kötetet jelentet meg 1924-ben : *A miniszter barátja* (Mosolygó történetek). *Firenzei
eset és egyéb elbeszélések.* *Asszonyok* (Novellák és más írások). *Baedeker írássából* (Novel-
lisztikus dolgok és cikkek). *Spekuláné és társai* (Régi és új figurák). *Írók és könyvek* (Novellák
és tárcák) (*Kalanga.* 1934. 636. 1.). A *Bács megyei Napló* vezércikkben jelenti az első ívek
nyomdába adását (1924. április 2.). Hosszan elemzi a művek politikai és irodalmi jelentőségét
a vajdasági magyarság életében (uo. november 14.). Szenteleky Kornél az író munkásságának
összefoglaló értékelését adja (uo. 1925. január 4. 13. 1.). A féltucat mű a gyomai Kner-nyomdá-
ban készült.

²¹ Kosztolányi Árpád matematika-fizika szakos középiskolai tanár 1882 decemberében
lett a szabadkai főgimnázium tanára (*Bácskai Ellenőr.* 1882. december 31. 2. 1.). Utóbb az
intézet igazgatójává választották (I. Kosztolányi Dezsőné i. m. 35—41. l. Benne Kosztolányi
Dezső írását édesapjáról 36—8. l.).

koromban áhítatos tisztelettel néztem.²² Semmiféle külföldi elismerés nem fogható ehhez az örömhöz. Máskor talán büszke voltam. Most nemcsak büszke vagyok, hanem boldog is. Minden szavadon az otthoni fészek melege érzett.

Csak az ilyen siker tesz bennünket boldoggá. A távoli, idegen siker hideg. Elgondolom, örülnék-e, ha a Marson ünnepelnének. Azt hiszem, nem örülnék.

Köszönöm, még egyszer nagyon köszönöm a jóságod és szereteted. Itt küldöm legújabb verses könyveimet.²³ Fogadd szívesen.

Igaz híved és barátod

Kosztolányi Dezső

(Gépirásos levél)

10.

Budapest, 1926. XII. 15.

Barátom, — köszönöm bölcs, jóságos, vigasztaló szavaidat.²⁴

Kosztolányi Dezső

(Gyászkeretes névjegy. A kézzel írt szöveg a kártya üres lapján. A borítékon: Ngs Dr Milkó Izidor úrnak író Subotica (Szabadka) Jugoszlávia S. H. S. A gyászkeretes boríték záró szegélyén fekete viaszból címeres pecsét.)

11.

Budapest, 1929. jún. 3.

Kedves barátom,

sietek megköszönni neked azt a remekbe készült írásművet, melyet legújabb köteteimről írtál.²⁵ Nagyobb kitüntetés igazán nem is érhetett volna. Az én irántad való szeretetem és nagyrabecsülésem még gyermekkoromból származik s hidd el, kedves barátom, hogy ez most is csorbitatlanul él bennem, mikor már őszülni kezd a halántékom és annyi minden elpusztult bennem. Ezért esett oly jól meleg jóindulatod.

Feleségednek kezét csókolom, neked pedig vagyok mindenkor készséges híved és tisztelőd:

Kosztolányi Dezső

(Nagy alakú kártonlap. Bal felső sarkában zöld színnel nyomott cím: Kosztolányi Dezső Budapest, I., Tábor-utca 12. sz. Gépirat. A borítékon: Nagyságos Milkó Izidor úrnak író. Subotica (Szabadka) Zrinski trg. Jugoslavie. S. H. S. A boríték záró szegélye felett nyomtatott szöveg: Feladó: Kosztolányi Dezső Budapest, I., Tábor-utca 12. A záró szegélyen zöld viaszból címeres pecsét.)

²² Milkó ezeket írta: Szabadka közömbös nagynevű szülöttjei iránt. Kosztolányiról már utcát kellene elnevezni s gondolni kellene szobra felállítására. „Másmint az apja — amúgy is érdemes professor, jeles pedagógus — különös tiszteletnek a tárgya volna azon a címen, hogy a legkitűnőbb költők egyikét mondhatja fiának. Én nem tehetek róla, amióta Kosztolányi Dezső a magyar irodalom egyik ékessége s azon az úton van, hogy világhírességgé emelkedjen (már fordítják különböző nyelvekre a verseit s a prózáját), azóta az apja előtt is mélyebben emelek kalapot, — hálából, amért ily fiúval ajándékozta meg a kultúremberiséget s ezáltal nekem is oly sok gyönyörűséget szerzett (*Bácsmegyei Napló*. 1924. június 28. 13. l.)

²³ *A bús férj panaszai*. Budapest, 1924. *A Bácsmegyei Napló* már 1924. június 8-án ismertette (2. l.)

²⁴ Kosztolányi Árpád 1926. december 3-án hunyt el 68 éves korában; december 5-én, vasárnap délután temették (*Bácsmegyei Napló* 1926. december 5. 5. l., december 6. 4. l.)

²⁵ *Alakok* (Budapest, 1929). A képeket Molnár C. Pál rajzolta. Milkó túláradó magasztalással szól a könyvről. Az író: „városunk immár európai híres fia”; „boszorkányos talentumú szerző”; „nagyszerű stílművész”; az alakokat Kosztolányi jellegzetes írói erővel formálta meg: „Mindegyik magán viseli a kosztolányiság nemes és egyéni bélyegét” (*Bácsmegyei Napló*. 1929. június 2. 33. l.)

Nagyságos asszonyom,

mélységes gyászomat jelentem.²⁶ Úgy érzem, hogy ebben a gyászban némának kell maradnom, mint egy családtagnak, hiszen az elhunyt a mi nagy családjunkhoz tartozott, a legnemesebb és legtisztább értelemben író volt, lélekben állandóan közöttünk és velünk élt s én kisgyermekkoromtól fogva szerettem, tiszteltem, bámultam őt. A közeli napokban leutazom szülővárosomba s akkor — ha megengedi — személyesen is tiszteletemet teszem.

Hódolattal és kézcsokkal híve :

Kosztolányi Dezső

(A nagy alakú kartonlap bal felső szegélye mentén lévő nyomtatott cím alatt itt még : Tel. 530—55. A borítékon : Őnagysága özvegy Milkó Izidorné úrasszonynak Subotica (Szabadka). A boríték hátsó részén a zöld festékekkel átnyomott Magyar Pen Club szöveg helyett : Kosztolányi Dezső I., Tábor-utca 12. Címeres pecsét.)

V. KOVÁCS SÁNDOR

GRELL JÁNOS IRODALMI MUNKÁSSÁGA

I.

GRELL ÉS A „FELVIDÍTÓ” SOROZAT KÖTETEI

Új nevet kell bejegyeznünk a XIX. század magyar irodalmának történetébe : Grell Jánosét. Személyéről alig van valamiféle biztos tudásunk. Nemcsak Szinnyi nem tud róla, de más bibliográfiai, vagy életrajzi összeállítás épp úgy nem említi, mint ahogy lexikonaink sem ismerik. Feltűnő, hogy Kazinczy levelezésében sincs róla szó. Nevét — jelenlegi ismereteink alapján — csupán a sárospataki kéziratár híres „*Felvidítő*” sorozatának néhány kötete őrizte meg számunkra.

Pedig mint íróember nem jelentéktelen. Korábban ismert verseskötetén¹ és fordításán² kívül nemrégén egy újabb munkája került elő a budapesti Vörösmarty Mihály gimnázium könyvtárából.³ Az eddig ismeretlen kéziratot lelet korábbi írásaival együtt igényt tarthat az irodalomtörténészek figyelmére is, és ezért érezzük indokoltnak Grell János irodalmi munkásságának rövid ismertetését.

Személyére vonatkozólag közvetlen forrást egyelőre nem ismerünk. Ez talán azzal is magyarázható, hogy haladó világnézetű író létere az I. Ferenc-i reakció éveiben nem kereshette a nyilvánosságot. Kénytelenek vagyunk hát rávonatkozó ismereteinket csupán írásából összefoglalni. Életkorának megállapításakor egy versében tett kijelentése kínálkozik kiindulópontul, melyben ötven évesnek mondja magát.⁴ Alapul véve a versek⁵ összeírásának⁶ idejét, 1828-at, Grell tehát a XVIII. század 70-es éveiben, de mindenesetre 1779 előtt születethetett. Munkáiban megnyilatkozó életszemlélete köznemesi származásra utal. A Martinovics-szervezetes idején legalább 16 évesnek kellett lennie. Nem lehetetlen, hogy a jakobinus eszmék is

²⁶ Milkó Izidor 1932. április 21-én, csütörtökön halt meg (Bács megyei Napló. 1932. április 22. 8. l.). Temetésének napja : 1932. április 22 (uo. április 23. 5. l.). A temetésen elhangzott beszédek 1. uo. 6. l. ; Bródy Mihály beszédét : Kalangya 1934. 639. l.

¹ „Felvidítő. [X. Darab. Jull.] [Grell Jánostól] 827 [N. O. K.] A 80 lapsos füzet végig Grell írása. A 35—36. l. hiányzik. Kézirattári száma : Kt. 132. Idézése a továbbiakban : *Juli*.

² „Felvidítő. [XXI. Darab.] Marokkói Levelek. [829] N. O. K.” A címlap hátlapján : „Marokkói Levelek [ArabSBól] : Frankfurba és Lipsiába 1784” Utána más kézzel : „Fordította G.(rell) J.(ános).” A monogram feloldása ceruzával. XX. századi bejegyzésnek látszik. A 177 lap terjedelmű fordítás végig Grell írása. Kézirattári száma : Kt. 134.

³ Ez a kötet a külső és belső érvek alapján Grell leghitelesebb kézírata. Címlapja : „Grell Jánostól [Háromszáz harmiac három, [333] Epigrammák, [14° Darab.] Felvidítő. [XX° Kötet. [1828] N. O. K.” — (A továbbiakban : 333 Ep.). 8 r. 114 szíjan levél, 16 × 10 cm, puha kartonkötéssel. A címlap előtt négy üres előlap, majd 216 szíjan lapon találhatóak a versek I — CCCXXXIII-ig. Az utolsó nyolc lap ugyancsak üres. Jelenleg a sárospataki kéziratár tulajdona. Jelzete : Kt/a 200. Ezúton köszönöm meg Pech Zoltán volt tanáromnak, a Vörösmarty-gimnázium tanári könyvtára kezelőjének azt, hogy mindenkor lekötetező szíveséggel tette lehetővé számomra a kötet tanulmányozását.

⁴ 333 Ep. XV. sz. Itt említi meg, hogy legutóbb Pogány Péter *Kik üjtötték a szőke atakt Felvidítőt?* c. kiténő tanulmánya (Ethnographia, 1958. 93—115.) a szózáttal kapcsolatban nemcsak két alapvető problémát old meg véglegesen (N. O. K. = Nánási Oláh Károly; Papszász György kiléte), de kiegészítet tesz Grell személyének felcserzésére is (l. l. 1. 16. j.). Érvelése tisztetős, úgy látjuk azonban, e rendkívül tisztázatlan kérdés m g további kutatásokat igényel.

⁵ Azt, hogy másolattal, pontosabban tisztázattal van dolgunk, bizonyítja az, hogy az epigrammák több darabja ismételtelen belekerült a gyűjteménybe részben változatlan (24. sz. *Magyarné* ; 112. sz. *Magyarné*, stb.), részben stílus szempontjából változtatott szöveggel (171. sz. *A kétkedő* ; 202. sz., *Vad Tamás úr* stb.).